

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
кафедра логопедії та спеціальних методик

Дипломна робота
магістра

з теми: **"КОРЕКЦІЯ ПОРУШЕНЬ ЕМОЦІЙНОЇ ПАМ'ЯТІ У ДІТЕЙ
РАНЬОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ"**

Виконала студентка 2 курсу, групи KorLb1–M17z
спеціальності 016 Спеціальна освіта
"Логопедія. Спеціальна психологія"
Сурмій Валентина Василівна

Керівник:

Гаврилов О.В., кандидат психологічних наук,
доцент кафедри логопедії та спеціальних методик

Рецензент:

Вержиховська О.М., кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри психолого-медико-педагогічних
основ корекційної роботи

м. Кам'янець-Подільський – 2018р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО–ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОЇ ПАМ’ЯТІ У ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ	6
1.1. Науково-теоретичне розуміння поняття "пам’ять"	6
1.2. Визначення сутності поняття "емоції".....	14
1.3. Особливості розвитку емоцій та пам’яті у дітей раннього віку з типовим психофізичним розвитком	20
1.4. Особливості розвитку емоцій та пам’яті у дітей раннього віку з порушеннями мовлення.....	27
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМОЦІЙНОЇ ПАМ’ЯТІ У ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ	33
2.1. Методики для дослідження процесу емоційної пам’яті у дітей раннього віку	33
2.2. Аналіз результатів дослідження.....	40
РОЗДІЛ 3. ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ ПАМ’ЯТІ У ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ	54
3.1. Організація навчально-корекційної роботи щодо формування емоційної пам’яті у дітей раннього віку	54
3.2. Результати формувального експерименту.....	57
ВИСНОВКИ	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	74
ДОДАТКИ	80

ВСТУП

Актуальність теми. Головним завданням сучасної дошкільної освіти є розвиток гармонійної, високодуховної особистості (І. Бех, О. Хохліна та ін.). Повною мірою це стосується навчання й виховання дітей з порушеннями мовлення (Н. Гаврилова, С. Конопляста, Т. Сак, Н. Пахомова, В. Тарасун, М. Шеремет та ін.).

Проблема емоцій та окремо пам'яті досліджувалась в межах психологічних (Т. Дуткевич, П. Зінченко, А. Смирнов та ін.), педагогічних (Л. Виготський, П. Блонський та ін.), та фізіологічних (О. Лурій, Я. Крушельницька та ін.) підходів; у дітей з типовим психофізичним розвитком (Р. Павелків, П. М'ясоїд, А. Реан та ін.) та в межах вивчення психічних процесів у дітей з порушеннями мовлення (О. Белова, Н. Гаврилова, С. Конопляста, Н. Пахомова, Т. Сак, Є. Соботович, В. Тарасун та ін.).

Але емоційну пам'ять у дітей раннього віку досліджено не достатньо, тому окреслені проблеми обумовлюють актуальність здійснення дослідження на тему "Корекція порушень емоційної пам'яті у дітей раннього віку з порушеннями мовлення".

Мета дослідження – розробити та апробувати методи навчально-корекційної роботи спрямовані на формування емоційної пам'яті у дітей раннього віку з порушеннями мовленнєвого розвитку. Відповідно до мети визначено **завдання дослідження:**

1. Здійснити аналіз наукових джерел з зазначеної проблеми, та визначити, особливості розвитку емоційної пам'яті у дітей раннього віку з типовим психофізичним розвитком та з порушеннями мовлення.

2. Визначити методи діагностики та експериментально дослідити особливості розвитку емоційної пам'яті у дітей раннього віку з порушеннями мовлення.

3. Визначити методи формування емоційної пам'яті у дітей раннього віку з порушеннями мовлення. Експериментально перевірити ефективність проведеної навчально-корекційної роботи.

Об'єкт дослідження – процес формування емоційної пам'яті у дітей раннього віку.

Предмет дослідження – особливості формування емоційної пам'яті у дітей раннього віку з порушеннями мовлення.

Методи дослідження: – *теоретичні:* вивчення та порівняльний аналіз вітчизняних та зарубіжних джерел з проблеми дослідження для визначення теоретичних засад і основних підходів щодо визначення сутності емоційної пам'яті, її діагностики та корекції;

– *емпіричні:* дослідження розвитку емоційної пам'яті у дітей раннього віку за методика "Впізнай настрій" і "Відтвори емоцію"; констатувальний та формувальний експеримент;

– *методи математичної статистики:* кількісний та якісний аналіз одержаних під час експерименту емпіричних даних.

Теоретичне значення. Розширено поняття "пам'ять", "емоції" охарактеризовано розвиток емоційної пам'яті у дітей раннього віку з ПМР, подано порівняльний аналіз розвитку емоційної пам'яті у дітей раннього віку з типовим розвитком та ПМР.

Практичне значення результатів дослідження полягає в апробації психологічного інструментарію діагностики особливостей розвитку емоційної пам'яті у дітей раннього віку. Описана навчально-корекційна методика може бути використана у роботі логопеда, психолога, вихователя логопедичної групи та груп з інклюзивної форми навчання.

Наукові результати дослідження були здійснені на базі дошкільного навчального закладу № 3 "Казка" м. Городок, Хмельницької області.

Апробація матеріалів дослідження була висвітлена у наукових публікаціях: "Науково-теоретичні погляди становлення поняття "пам'ять"", "Теоретичний аналіз досліджень процесу емоцій та пам'яті у дітей з

порушеннями мовлення", "Формування емоційної пам'яті у дітей раннього віку з порушеннями мовлення".

Структура наукової роботи. Наукова робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (72 найменувань), додатків. Загальний обсяг наукової роботи – 80 сторінок, з них 72 сторінок – основного тексту.

ВИСНОКИ

Узагальнення результатів проведеного теоретичного та експериментального дослідження дали змогу сформулювати наступні висновки:

1. Досліджено, що аналіз літературних джерел доводить, що пам'ять це психічний процес, який відображає явище об'єктивного сприйнятих у минулому; відповідає за запам'ятовування, збереження, відтворення та забування матеріалу; існують різні види пам'яті та механізми пам'яті: анатомічна, гліальна, молекулярна, біохімічна, психологічна, фізіологічна, хімічна.

А також досліджено, що емоцій – це психічний процес, переживання людиною ситуативного чи дійового значення предметів та явищ минулого, теперішнього або майбутнього. Доведено, що емоції виконують різні функції в організмі людини. Визначено різні види та властивості емоцій, а також описано різні емоційні теорії.

2. Встановлено, що емоційна пам'ять у дітей з типовим мовленнєвим розвитком починає розвиватися ще в немовлячому віці. Розширюючи свій кругозір дитина тим самим збільшує словниковий запас, здобуває нові знання та вміння чим і розвиває поступово свою пам'ять.

А у дітей з первинним і вторинним проявом порушення мовлення недостатній розвиток усіх видів пам'яті. Емоційна сфера у дітей з порушенням мовлення є порушена і відстає у розвитку.

3. Визначено, що існують різні методики для дослідження видів пам'яті та емоційної сфери, але вони не є зручними для діагностики дітей раннього віку, тому нами було модернізовано два типа методик, що дозволяли вивчити емоційну пам'ять саме у даного віку.

Визначено, що за методикою "Впізнай настрої" діти раннього віку показали, що низький рівень у дітей з типовим розвитком мовлення був

відсутній, а у дітей з ПМР (9%). Середній рівень у дітей з ПМР (63,7%), а з типовим розвитком мовлення (36,3%). У невеликій кількості у дітей з ПМР був зафіксований високий рівень (27,3%) порівняно з дітьми з типовим розвитком мовлення (63,7%).

А за методикою "Відтвори емоцію" виявлено, що у дітей раннього віку (з типовим розвитком мовлення і ПМР) низький рівень розвитку не спостерігається. Середній рівень у дітей з ПМР (63,7%) перевищував кількість дітей з типовим розвитком мовлення (45,4%). І високий рівень спостерігався у дітей як з типовим розвитком мовлення (54,6%) так і з ПМР (36,3%).

Розкрито, що матеріали дослідження показали, що діти раннього віку з порушеннями мовлення краще розуміють ті емоції які використовують у повсякденному житті, з якими вони часто зустрічаються це емоції як позитивні (радісний, веселий) так і негативні (плаксивий). У дітей викликають труднощі більше відтворення ніж впізнання інших емоцій як позитивних (задоволення, закоханий і замріяний) так і негативні (похмурий, сердитий, сором'язливий, переляканий) так як вони їх плутають між собою, часто заміняючи знайомими.

4. Обґрунтовано етапи та зміст навчально-корекційної роботи; визначено методи та прийоми для формування емоційної пам'яті у дітей раннього віку.

Контрольний етап дослідження засвідчив помітні зміни у дітей експериментальної групи після проведення з ними навчально-корекційної роботи. Так, за методикою "Впізнай настрій" у них низький рівень (9%) не змінився, середній рівень розвитку зменшився (було 63,7%, стало 46%) та збільшився високий (було 27,3%, стало 45%) рівень розвитку емоційної пам'яті.

За методикою "Відтвори емоцію" у дітей з ПМР низький рівень не змінився так як він не спостерігався. Середній рівень зменшився (було 63,7%,

стало 54,6%). Збільшився розвиток емоційної пам'яті високого рівня (було 36,3%, стало 45,4%).

На нашу думку, роботу з формування необхідних знань, навичок та вмій у дітей з порушеннями мовлення потрібно здійснювати не тільки вихователями, логопедами та психологами, але й самими батьками. Це дозволило би дитині не відставати у розвитку від своїх однолітків.

5. Проведене дослідження не вичерпує усіх питань окресленої проблеми. Перспективою для подальшого вивчення словесно-логічної пам'яті у дітей з ПМР з урахуванням мовленнєвого дизонтогенезу (у дітей з дизартрією, ринолалією, алалією та ін.).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александров Ю. В. Психологія розвитку : навч. посібник [Електронний ресурс] / Ю. В. Александров. – Х. : ФОП Панов А.М. , 2015. – Режим доступу: https://pidruchniki.com/77666/psihologiya/psihologiya_rozvitku. – Назва з екрану.
2. Аникеева Н.П. Воспитание игрой. – М., 2007.
3. Аткинсон Р. Человеческая память и процесс обучения. – М.: Прогрес, 1980. – 489 с.
4. Белова О. Б. Особливості розвитку уваги та пам'яті у дітей молодшого шкільного віку з нормальним та порушеним мовленням. *Проблеми суч. псих:* Зб. наук. праць Кам'янець–Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Кам'янець–Подільський. 2011. – Вип. 11 С.82 – 84.
5. Белова О. Б. Особливості розвитку особистості молодших школярів з порушеним мовленнєвим розвитком / Олена Борисівна Белова // Актуальні питання корекційної освіти. – 2011. – Вип. 2. С. 6–15.
6. Белова О. Б. – Особливості розвитку когнітивних процесів та емоційно-вольової сфери у молодших школярів з ПМР/ Олена Борисівна Белова // Збірник наукових праць Випуск №3 (2012).
7. Бороздина Г. В. Основы психологии и педагогики: учеб.пособие. / Г.В. Бороздина.– Минск : Вышэйшая школа, 2016. – 415 с.
8. Варій М. Й. Загальна психологія : Навчальний посібник / 2–ге видан., випр. і доп. – К.: «Центр учбової літератури», 2007. – 968 с.
9. Варій М.Й. Загальна психологія: Підручн. для студ. психолог. і педагог. спец. / М.Й. Варій. [3–те видан., виправ. і доп.] – К.: Центр учбової літ. – 2009. – 1007 с.
10. Вітенко І. С., Вітенко Т. І. Основи психології. Видання друге, перероблене і доповнене. – Вінниця: НОВА КНИГА ,2008. – 256 с. – іл.

11. Винославська О.В., Бреусенко – Кузнєцов О.А., Злишков В.Л., Апішева А.Ш., Васильєва О.С. Психологія Навчальний посібник / К.: Фірма «ІНКОС», 2005. – 351 с.
12. Волкова Л.С. (под редакцией). Логопедия: Учебник для студентов дефектологических факультетов педагогических ВУЗов. 5–е издание, переработанное и дополненное – М: ВЛАДОС, 2009. – 703с.
13. Гіппенрейтер Ю.Б. Психологія пам'яті / Под ред. Ю.Б. Гіппенрейтер і В.Я. Романова. – М.: «ЧеРо», 2002. – 816 с.
14. Гонина, О. О. Психология дошкольного возраста : учебник и практикум для прикладного бакалаврата / О. О. Гонина. – 2– е изд., испр. и доп. – М.: Издательство Юрайт, 2018. – 425 с.
15. Губеладзе І. Перші емоції немовляти / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.simeynaacademy.com.ua/archives/365>. – Назва з екрана.
16. Дробинская, А.О. Анатомия и возрастная физиология : учебник для бакалавров : [базовый курс]. – М. : Юрайт, 2012 . – 527 с.
17. Дробинская, А. О. Анатомия и возрастная физиология : учебник для бакалавров / А. О. Дробинская. – М. : Издательство Юрайт, 2014. – 527 с.
18. Дуткевич Т. В. Загальна психологія. Теоретичний курс. [текст] навч. посіб. / Т. В. Дуткевич. – К.: Центр учбової літератури, 2016. – 388 с.
19. Емоційна пам'ять і методи її розвитку немовляти. / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://tabletki.pp.ua/psihologiya/7149-emocynapamyat-metodi-yiyi-rozvitku.html>. – Назва з екрана.
20. Еникеев М.И. Юридическая психология. С основами общей и социальной психологии \\\ учебник для вузов. – М.: Норма, 2005. – 640 с.
21. Жуков С.М. Основи психології та педагогіки : навч. посіб. для студентів економічних та юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів / Сергій Михайлович Жуков. – Донецьк : ДонУЕП, 2014. – 255 с.
22. Зинченко П.И. Непроизвольноезапоминание. – М. : Директ–Медиа, 2010. – 717 с.

23. Иванников В. А. Основы психологии. Курс лекций. – СПб.: Питер, 2010. – 336 с.: ил.
24. Ильин Е. П. Эмоции и чувства. – СПб: Питер, 2001. – 752 с.
25. Карпухіна Н.Ю. Генетична пам'ять. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.harmony.com.ua/text/2545.html>. – Назва з екрану.
26. Клевець М. Ю., Манько В. В., Гальків М. О., та [ін.]. \ \ Фізіологія людини і тварин: Фізіологія нервової, м'язової і сенсорних систем. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011 – 304 с.
27. Кокун О.М. Психофізіологія. Навчальний посібник. – К: Центр навчальної літератури, 2006. – 184 с.
28. Костюк Г.С. Вікова психологія. Навч.пос. – К.: Радянська школа, 1976. – 565 с.
29. Кравченко А.И. Психология и педагогика: Учебник. – М.: ИНФРА–М, 2008. – 400 с.
30. Кроль В.М. Психология и педагогика: Учеб. пособие для техн. вузов.– М.: Высш. шк., 2001. – 319 с; ил.
31. Крушельницька Я. В. Фізіологія і психологія праці: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2000. – 232 с.
32. Крушельницька Я. В. Фізіологія і психологія праці: Підручник. – К.: КНЕУ, 2003. – 367 с.
33. Кулагина, И.Ю. Психология развития и возрастная психология : полный жизненный цикл развития человека : учебное пособие для вузов / И.Ю. Кулагина, В.Н. Колюцкий. – Москва : Академический проект : Трикста, 2011. – 420 с.
34. Лурия А.Р. Внимание и память. – М., 1975. – 106 с.
35. Люблінська Г.О. Дитяча психологія – К. «Вища школа» – 1974. – 349 с.
36. Макарова, И. В. Психология : конспект лекций / И. В. Макарова. – 2–е изд., доп. – М. : Издательство Юрайт , 2010. – 237 с.

37. Максименко С.Д. Загальна психологія: Навчальний посібник. – Видання друге, перероблене та доповнене. – Київ: «Центр навчальної літератури», 2004. – 272 с.
38. Мацко Л. А., Прищак М. Д. \ \ Основи психології та педагогіки: Навчальний посібник. – Вінниця: ВНТУ, 2009. – 158 с.
39. Мороз В. М., Йолтухівський М. В. Фізіологія: Короткий курс: Навч. Посіб. – В.: Нова Книга, 2015. – 408 с. іл.
40. М'ясоїд П. А. // Загальна психологія: Навч. посіб. – 3 – те вид., випр. – К.: Вища шк., 2004. – 487 с.: іл.
41. Немов, Р. С. Психология : учебник для бакалавров / Р. С. Немов. – М. : Издательство Юрайт, , 2014. – 639 с.
42. Обухова Л.Ф. Вікова психологія. – М.: Російське педагогічне агентство, 2002. – 374 с. – 176 с.
43. Олійниченко О.М., Капінус Л.В. Фізіологія та психологія праці: конспект лекцій – К: НУХТ, 2012. – 177 с.
44. Павелків Р. В. , Цигипало О.П. Дитяча психологія: навч. Посіб. – К.: Академ.видав., 2008. – 432 с.
45. Павелків Р.В. Загальна психологія. Підручник. – К.: Кондор, 2009. – 576 с.
46. Павелків Р. В. Вікова психологія: підручник / Р.В.Павелків. – Вид. 2–е, стер. – К.: Кондор, 2015. – 469 с.
47. Пахомова Н.Г., Кононова М.М. Спеціальна психологія : навчальний посібник для студентів / Н.Г. Пахомова, М.М. Кононова – Полтава : ТОВ «АСМІ», 2015. – 357 с.
48. Реан А. А., Бордовская Н. В., Розум С. И. Психология и педагогика. – СПб.: Питер, 2002. – 432 с.: ил.
49. Реан А. А Психология детства. Учебник. Под редакцией члена–корреспондента РАО А. А. Реана – СПб.: «прайм–ЕВРО–ЗНАК», 2003. – 368 с.

50. Розвиток і тренування пам'яті. Порушення пам'яті // [Електронний ресурс] – Режим доступу:
https://studme.com.ua/115606135135/psihologiya/razvitie_trenirovka_pamyati_narusheniya_pamyati.htm. – Назва з екрану.
51. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – СПб: Питер, 2002. – 720 с.
52. Рубинштейн С. Л. Пам'ять // Психология памяти / Под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер и В.Я. Романова. – М: ЧеР, 1998. – 816 с.
53. Семенова А. В.; Гурін Р. С.; Осипова Т. Ю. Основы психології і педагогії : Навч .посіб. // К.:Знання, 2006. – 319 с.
54. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Загальна психологія. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 296 с.
55. Складорова Т.В. Возрастная педагогика и психология: учеб. пособие для студентов пед. вузов / Т.В. Складорова, О.Л. Янушкявичене – М.: Покров, 2004. – 143 с.
56. Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В. та [ін.]. Загальна психологія : Підручник – К.: Либідь, 2005. – 464с.
57. Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В. та [ін.]. Загальна психологія : навч. посіб. – К. : Каравела, 2012. – 464 с.
58. Смирнова Е. О. Психология ребенка: Учебник для педагогических училищ и вузов. — М.: Школа–Пресс, 1997. – 384 с.; ил.
59. Смирнова Е.О. Детская психология: Учеб. для студ. высш. пед. учеб.заведений. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – 368 с.
60. Станиславский К. С. Работа над собой в творческом процессе переживания. – Собр. соч., Т. 11. – М., 1954.
61. Столяренко, Л. Д. Психология и педагогика: учебник для академического бакалавриата / Л. Д. Столяренко, В. Е. Столяренко. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : Издательство Юрайт, 2015. –509 с.

62. Урунтаева Г.А. Дошкольная психология: Учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений. – 5–е изд., стереотип. – М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 336 с.
63. Ушакова І.М. Вікова психологія: курс лекцій / І.М. Ушакова. – Х.: НУЦЗУ, 2016. – 123 с.
64. Філімонов В. І. Фізіологія людини : підручник / В. І. Філімонов. – 3–тє вид., випр. – Київ : Медицина, 2015. – 488 с.
65. Шаграева О.А. Детская психология: Теоретический и практический курс: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – 368 с.
66. Шадриков В.Д., Черемошкина Л.В. Мнемические способности: Развитие и диагностика. – М: Педагогика, 2000. – 176 с.
67. Шаповаленко И.В. Возрастная психология (Психология развития и возрастная психология). – М.: Гардарики, 2005. – 349 с.
68. Шевців З. М. Основи інклюзивної педагогіки [текст]: підручник / З. М. Шевців – К. : «Центр учбової літератури», 2016. – 248 с.
69. Шевчук В.Г., Мороз В.М., Белан С.М. [та ін.] «ФІЗІОЛОГІЯ» для студентів вищих медичних навчальних закладів / за редакцією В.Г. Шевчука – Вид. 2, випр. і допов. – Вінниця: Нова Книга, 2015. – 448 с.
70. Шеремет М.К. Логопедія. підручник. – Вид. 3, випр. і допов / За ред. М.К. Шеремет. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2014 – 672 с.
71. Шипицына Л. М. [и др.] Специальная психология : учебник для академического бакалавриата / под ред. Л. М. Шипицыной. – М.: Издательство Юрайт, 2018. – 287 с.
72. Шишковська А. Особенности формирования личности у детей с диагнозом ДЦП // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.7ya.ru/article/Osobennosti-razvitiya-lichnosti-i-jemocionalno-volevoj-sfery-u-detej-s-DCP/>. – Назва з екрану.